

Enheten för naturvård

Hanveden SE0110197

Bevarandeplan för Natura 2000-område (enligt 17§ förordningen (1998:1252) om områdesskydd)

Inledning

Bevarandeplanen är det dokument som beskriver vilka mål som ska uppnås i bevarandet av ett Natura 2000-område och som anger vilka bevarandeåtgärder som planeras. I bevarandeplanen beskrivs vilka förutsättningar som krävs för att de utpekade arterna och livsmiljöerna ska upprätthålla s.k. gynnsam bevarandestatus. Det har betydelse för tillämpningen av regelverket om Natura 2000-områden.

BEVARANDEPLANDatum
2015-12-17Beteckning
511-30242-2012
SE0110197

Namn	Hanveden	Areal	245,7 ha
Natura 2000-kod	SE0110197		
Kommun	Huddinge och Haninge		
Fastställd av Länsstyrelsen	2015-12-17		
Områdestyp och status	SAC-område enligt art- och habitatdirektivet		
Ägarförhållanden	Huddinge kommun, Haninge kommun och privat.		

Ingående livsmiljöer enligt art- och habitatdirektivet

Tabell 1. Livsmiljöer.

Livsmiljökod	Livsmiljöns namn	Areal (ha)	Andel (%)
3160	Myrsjöar	10	4,1
7140	Öppna mossar och kärr	22,8	9,3
9010	*Taiga	133,7	54,4
91D0	*Skogsbevuxen myr	36,6	14,9

* Prioriterad livsmiljö – bevarandet bedöms ha hög prioritet inom EU.

Ingående arter enligt art- och habitatdirektivet

Natura 2000-arter är arter som finns upptagna i bilaga 2 till EU:s art- och habitatdirektiv och skyddas därmed av Natura 2000-reglerna. I denna bevarandeplan nämns andra arter än de som är skyddade av Natura 2000-reglerna. Dessa arter har inte samma lagliga skydd såsom eventuella Natura 2000-arter.

Tabell 2. Arter

Artens kod	Svenskt namn	Vetenskapligt namn
Inga Natura 2000-arter finns rapporterade från området.		

Bevarandesyfte för Hanveden

Bevarandesyftet och beskrivningen av livsmiljöer nedan utgör den beskrivning som ska upprättas i enlighet med 17 § förordningen om områdesskydd m.m. (FOM). Tillsammans med bevarandemål och bevarandeåtgärder i denna plan utgör de underlag som visar hur myndigheterna behöver arbeta för att motsvara kraven i 16 § FOM.

Det övergripande syftet med Natura 2000-området är att bidra till att upprätthålla en gynnsam bevarandestatus för de i området utpekade livsmiljöerna.

BEVARANDEPLAN

Datum
2015-12-17

Beteckning
511-30242-2012
SE0110197

Det är Hanvedens stora skog-, myr- och sjökomplex av naturlig och orörd karaktär som motiverat utpekande av området. Livsmiljöerna taiga, skogsbevuxen myr och öppna mossar och kärr har prioriterade bevarandevärden.

Hanveden utgör en betydande del av ett ännu större och sammanhängande skog-, myr- och sjökomplex i Haninge och Huddinge kommun. Området har mycket lång skoglig kontinuitet med naturlig dynamik. Liknande stora områden med ännu mindre påverkan från skogsbruk finns i relativt närbelägna Tyresta nationalpark som möjliggör spridning av arter.

Prioritering av skötselåtgärder framgår av tabell 3.

Bevarandemål för Hanveden

Att bidra till gynnsam bevarandestatus för de i området utpekade livsmiljöerna uttrycks i detta område i följande mål.

Myrsjöar (3160)

- Arealen myrsjöar ska bibehållas.
- Naturliga hydrologiska förhållanden.
- Utflödena från Tornbergssjön och Svartsjön är inte vandringsbara för fisk.
- De för livsmiljön typiska arterna ska kunna finnas i livskraftiga bestånd.

Öppna mossar och kärr (7140)

- Arealen öppna mossar och kärr ska bibehållas.
- Naturliga hydrologiska förhållanden.
- Täckningsgraden av botten- fält- busk- och trädsikt bör inte förändras till att bli nämnvärt glesare eller tätare.
- De för livsmiljön typiska arterna ska kunna finnas i livskraftiga bestånd.

***Taiga (9010)**

- Arealen taiga ska bibehållas.
- Skogen har en varierad åldersstruktur och artsammansättning med stort inslag av gamla träd samt inslag av död ved i olika former och nedbrytningsstadier.
- Naturvärdena utvecklas i huvudsak genom naturlig dynamik, vilket omfattar störningar, t.ex. stormfällningar, insektsangrepp, översvämningar och brand.
- Sumpskogar har en naturlig och ostörd hydrologi.
- De typiska arter som är knutna till livsmiljön ska kunna fortleva på lång sikt och helst öka i populationsstorlek och utbredning.

BEVARANDEPLAN

Datum
2015-12-17

Beteckning
511-30242-2012
SE0110197

***Skogsbevuxen myr (91D0)**

- Arealen skogsbevuxen myr ska bibehållas.
- Naturvärdena utvecklas i huvudsak genom naturlig dynamik, vilket omfattar störningar, t.ex. stormfällningar, insektsangrepp och översvämningar.
- Skogen har en varierad åldersstruktur och artsammansättning med stort inslag av gamla och grova träd (främst tall, glasbjörk och gran) samt död ved i olika former och nedbrytningsstadier.
- Opåverkad hydrologi och hydrokemi.
- De typiska arter som är knutna till livsmiljön ska kunna fortleva på lång sikt och helst öka i populationsstorlek och utbredning, t.ex. tjäder.

Beskrivning av området

Natura 2000-området Hanveden är delvis beläget inom Paradisets naturreservat i den östra delen av Huddinge kommun. Området fortsätter även söderut in i Tornbergets naturreservat i Haninge kommun. Det omfattar även huvuddelen av det kommande reservatet Svartsjön samt områden kring Tornbergssjön, båda i Haningen kommun. Hanveden är Södertörns största sammanhängande skogsområde och ger en känsla av vildmark. Syftet med reservatsbildningarna är att bevara ett naturskogsområde och dess skyddsvärda växt- och djurliv. Området är rikt på fynd från stenåldern vilket beror på att området är det högst belägna i Stockholms län och följaktligen stack upp först ur havet. Detta har lett till att jägarfolk utnyttjade området för bland annat fiske, säl- och fågeljakt. Inom området är nämligen Södertörns högsta punkt, Tornberget 111 m ö h, beläget, liksom länets högst belägna sjö, Tornbergssjön, 84 meter över havet.

Skogen inom Hanveden är till stora delar opåverkad av modernt skogsbruk och ger ett mycket orört intryck, som påminner mycket om Tyrestaskogens nationalpark (beläget inom Stockholms län). Spår av tidigare skogsbruk finns dock i andra delar.

Enligt äldre lantmäterikartor (häradskartan 1901) förekom vid denna tidpunkt ingen beteshävd eller slätter inom Natura 2000-området. Förklaringen till att skogsbruk i det närmaste inte bedrivits beror sannolikt på områdets svårtillgänglighet.

Berggrundsmorforlogin är typisk för de högt belägna delarna av länet. Området karaktäriseras delvis av ett tydligt sprickdalslandskap med kala bergknallar med hållmark som dominerande terrängformer. Mellan hållmarkerna ligger dalgångar med mossor, sjöar och morän. Berggrunden utgörs av gnejsgranit. På den södra slutningen av Tornberget kan man iaktta gamla strandvallar av klappersten som visar strandlinjer efter den senaste tiden.

Inom Natura 2000-området finns fem mindre sjöar: Trehöringen, Långsjön, Svartsjön Ormputten och Tornbergssjön. Sjöarnas stränder, med undantag av

BEVARANDEPLAN

Datum
2015-12-17

Beteckning
511-30242-2012
SE0110197

Trehörningen, består delvis av sanktorvmarker. Trehörningen har däremot steniga stränder. Sjöarna är näringsfattiga på grund av de näringsfattiga omgivningarna. De förhållandevis stora myrmarkerna i omgivningen har gett sjöarna dess bruna färg. Tornbergssjön och Svartsjön och är sannolikt naturligt utan vandringsvägar för fisk. Trehörningen och Långsjön har varit kalkade. Långt tillbaka i tiden har avrinningen från sjöarna ändrats så att Långssjöns och Svartsjöns vatten letts över till Tyresåns vattensystem. Dessa omledningar har idag förfallit och sjöarna avrinner idag till varsin gren av Vitsån.

Överlag består skogen av en gammal naturskogsartad talldominerad skog med inslag av björk och gammal rötskadad gran. Inom vissa partier finns grov asp. Skogen är självsådd och inom vissa områden förhållandevis rik på död ved. På hållmarker förekommer rikligt med gammal tall. Stora delar av skogarna inom Natura 2000-området är utpekade av Skogsstyrelsen som nyckelbiotop – länets största (430 hektar). Marken är bergbunden och delvis försumpad. En stor del består av hållmarks- och sumpskogsimpediment. Sumpskogarna har låg grad av mänsklig hydrologisk påverkan.

Natura 2000-området hyser en rad intressanta kryptogamer. Här förekommer grön sköldmossa, blåmossa, vedsäckmossa, vedtrappmossa, rörsvepemossa och långfliksmossa. Gammelgranslav förekommer spritt inom hela objektet. Bland övriga lavar kan nämnas liten spiklav, grymig blåslav och kattfotslav. Intressanta svampar som förekommer är spadskinn, vintertagging, talticka, kötticka, granticka, vedticka, ullticka, blomkålssvamp och kandelabersvamp.

De ornitologiska värdena är stora. Fågellivet inom området präglas av skogsfåglar samt arter som är knutna till sjöarna. Här förekommer storlom, tjäder, orre, järpe och fiskgjuse. Årligen hörs pärluggla. Här finns även karaktärsarter såsom skogssnäppa, spillkråka, dubbeltrast och tofsmes. Under senare år har havsörn observerats regelbundet (2007).

Insektslivet är inte närmare undersökt, men inom objektet har småfjärilen glasbjörkspurpurmal *Eriocrania salopiella*, samt skalbaggar reliktbodyck och bronshjon noterats.

Beskrivning av livsmiljöer

Myrsjöar (3160)

Till denna livsmiljö räknas fyra av områdets sjöar, Långsjön, Svartsjön, Ormputten och Tornbergssjön. De är näringsfattiga på grund av de näringsfattiga omgivningarna. De förhållandevis stora myrmarkerna i omgivningen har gett sjöarna dess bruna färg och en betydande del av sjöarna stränder består av gungflyn eller andra torvmarker. Torven i gungflyn ger sjöar av denna typ en rik primärproduktion jämfört med näringsfattiga sjöar utan gungflyn. Den leder ofta till ett mycket rikt vatteninsektsliv, särskilt om det inte finns fisk i sjön. I sjöar

BEVARANDEPLAN**Datum**
2015-12-17**Beteckning**
511-30242-2012
SE0110197

med litet tillrinningsområde och myrmark vid utflödet kan fiskinvandring vara omöjligt. Ändå är helt fisktomma sjöar mycket sällsynt. Om någon av sjöarna i området är fisktom är inte känt.

Långsjön ligger 78 m ö h och har medellång omsättningstid. Sjön har större areal och är mindre sur än områdets övriga sjöar av denna typ. Sjön är måttligt brunfärgad. Bland kärlväxterna längs torvmarksstränderna förekommer skvattram, tuvull, trådstarr, blååtäl, kärrsilja, tranbär och rundsileshår. Mindre än hälften av sjöns stränder utgörs av torv, men nästan all torvstrand utgörs av öppna gungflyn. Sjöns avrinning har historiskt avvattnats till Tyresåns vattensystem genom en omledning från Öran/Vitsån till Trehörningen. Genom att en stenmur ”klagomuren” nu raserats har den naturliga avrinningen mot Öran återuppställt. Bäckan har troligen periodvis tillräckligt flöde för att möjliggöra fiskvandring. Sjön har tidigare kalkats, men detta har upphört. På grund av återförsurning har bottenfaunan minskat i artantal.

Tornbergssjön ligger 84 m ö h och är därmed länets högst belägna sjö. Den är omgiven av myrmarker, hållmarker och skog. Tillrinningsområdet är stort i relation till den lilla sjöns volym och omsättningstiden är liten, ca ett kvartal. Sjön är ganska sur och vattnet mer humusfärgat än i Långsjön och Svartsjön. Djupet är relativt stort (max 6,2 m) och därmed finns små möjligheter för rotade vattenväxter. Sjön har diffust utlopp som knappast tillåter fiskvandring. Från sjön finns fynd av de typiska arterna myrtrollslända och gungflymosaikslända. Tornbergssjön har varit referensområde för Länsstyrelsens försurningskontroll.

Ormputten är en mycket liten och grund sjö (maxdjup 0,75 m) med hela tillrinningen genom myrmark. I jordartskartan är dock det mesta av stränderna morän, men över moränen ligger ett tunt torvtäcke som ger gungflyn runt sjön. Den ligger 81 meter över havet. Sjön anses mycket sur, men bedömningen bygger på få mätningar. Det finns ingen omsättningstid beräknad, men den är sannolikt ännu kortare än Tornbergssjön tack vare sjöns betydligt mindre volym och ganska stora tillrinningsområde. Den har starkt brunfärgat vatten, men ändå växer troligen rikligt med vitmossor på botten i den grunda sjön. Det finns också en del bottenrotade kärlväxter som vit näckros, sjöfräken och vattenklöver. Ett grävt dike avvattnar sjön genom morän. Diket har sannolikt sänkt sjön och negativt påverkat gungflyna. Det bör utredas hur mycket sjön skulle höjas om diket lades igen samt hur gungflyn och uppströms liggande myrarna skulle påverkas. Större djup och något förlängd omsättningstid skulle kunna höja sjöns pH. På sikt skulle möjligen också vandringsmöjligheter för fisk försvinna. Med sitt onaturligt sura vatten och dikade utlopp kan sjön inte anses vara i gynnsam bevarandestatus.

Den lilla Svartsjön, 79,5 m ö h, har ett mycket litet tillrinningsområde. Det ger en lång omsättningstid på över 3 år. Vattnet är måttligt humusfärgat och ganska surt. Sjön avvattnas diffust genom myrmark. Öppna gungflyn utgör en liten del av sjöns stränder, men största delen av strandlinjen utgörs av tallmosse. Vattnet har historiskt letts om till Tyresåns vattensystem genom ett nu igenväxt dike till

BEVARANDEPLAN

Datum
2015-12-17

Beteckning
511-30242-2012
SE0110197

Långsjön. Avrinningen har nu återgått till att gå mot Vitsån, söderut diffust genom en tallmosse. Sjöns djup är relativt stort (max 7 m) och därmed finns små möjligheter för rotade vattenväxter. Det finns få uppgifter om sjöns växt- och djurvärld.

Öppna mossar och kärr (7140)

Livsmiljön förekommer spridd inom hela objektet. De större områdena finns nordost Långsjön och väster om Tornbergsmossen. Dessa utgörs av öppna eller mycket glesa myrar av typen svagt välvd mosse. Områdena är överlag öppna och trädskiktet är mycket glest men här finns förhållandevis klen björk och tall. I fältskiktet återfinns rosling, pors, trädstarr och stjärnstarr.

Myren vid Tornbergssjön är helt opåverkad. Området har stor betydelse för geologisk forskning och undervisning. Tack vare den stora höjden över havet kan man i torvens inlagrade pollen följa vegetationsutvecklingen längre tillbaka i tiden än någon annanstans i länet. Fältskiktet består av skvattram, odon och ljung. Det finns även rikligt med kråkris, tranbär, tuvull, hjortron, rosling och rindsileshår. I de mer sankta och öppna partierna förekommer dystarr, sumpstarr och strängstarr. Här finns även dvärgränbär och tuvsäv och vid sjön växer även kallgräs. I bottenskiktet finns ymnigt med rostvitmossa, praktvitmossa, rubinvitmossa, räffelmossa och myrbjörnmossa.

***Taiga (9010)**

Den dominerande delen av Natura 2000-området utgörs av naturskog. Här finns länets största nyckelbiotop som omfattar 430 hektar. Med naturskog menas här skogar som bibehållit en stor del av den naturliga skogens artsammansättning, åldersvariation och ekologiska funktion.

Lågor och annan död ved (torrakor) finns spridda i objektet, men mängderna är ändå förhållandevis låga beräknat per hektar (ca 2-3 skogskubikmeter/ha). Skogen inom Hanveden är ett utmärkt exempel på talldominerad västlig taiga som innehållande stora biologiska kvalitéer. Förekomsten av gammal tall, gammal grov gran, senvuxna träd, grov asp, lågor och torrträd samt riklig förekomst av vatten (sjöar och myrar), gör att området är mycket värdefullt.

***Skogsbevuxen myr (91D0)**

Inom Natura 2000-området finns flera områden av denna livsmiljö. Här finns talldominerad, hydrologiskt helt opåverkade sumpskogar med inslag av klen, senvuxen klibbal, björk och gran. Träden har delvis utvecklat rotsocklar. Krontäckningen är överlag 40-50 %. Trädskiktet inom de skogsbevuxna myrarna utgörs främst av tall, med visst inslag av gran och björk. I buskskiktet finns främst brakved samt spridda enbuskar. I de mer öppna delarna finns spridda små björkar och tallar. Fältskiktet utgörs av ris, blåbär, lingon och odon. Mängden död ved är sparsam men goda förutsättningar finns att mängden kan öka.

BEVARANDEPLAN

Datum
2015-12-17

Beteckning
511-30242-2012
SE0110197

Ett av de större områdena inom objektet finns öster om Trehörningen. Här finns gamla avvattningsdiken. Dessa har sannolikt inte längre någon negativ påverkan på livsmiljön.

Hotbild – vad kan påverka Natura 2000-området negativt

En komplett lista är inte möjlig att upprätta. Här listas ett urval hot som i det här området bedömts mest relevanta.

Myrsjöar (3160)

- Kvävenedfall och sur nederbörd.
- Skogsbruk i tillrinningsområdet, inklusive avverkning, markavvattning och skyddsdikning kan orsaka ökad belastning av humusämnen, grumling och igenslamning av bottenvegetation och grunda bottnar inom området.
- Utsättning av fisk eller kräftor i Torbergssjön, Svartsjön och Ormputten. Utsättning av främmande arter, eller fiskstammar i Långsjön.
- Åtgärder som gynnar fiskvandring till Tornbergssjön, Svartsjön och Ormputten.

Öppna mossar och kärr (7140)

- Markavvattningsföretag och dämning i närliggande våtmarks- eller fastmarksmiljöer kan ge en negativ påverkan på livsmiljön.
- Ökad våtdeposition av kväve gör att livsmiljöns vegetationssammansättning förändras med resultat att antalet vitmossor minskar, och andelen gräs, buskar och träd ökar.
- Igenväxning av livsmiljön p.g.a. markavvattning och kvävedeposition kan innebära att proportionerna mellan olika arter i botten och fältskikt allvarligt förändras och på sikt kan livsmiljön övergå till trädklädd myr 91D0.
- Ökad ytavrinning vid avverkningar i omkringliggande skogsmark kan ge ökad tillförsel av fosfor och kväve. Följden kan bli ändrade dominansförhållanden i fält- och bottenskikt samt ökad igenväxning med träd och buskar.

***Taiga (9010)**

- Olika former av produktionsinriktat skogsbruk, i eller i anslutning till objekt; hotar livsmiljön och leder till brist på gamla träd, död ved etc.
- Transporter inom området.
- Markberedning, dikning och plantering.
- Kvävenedfall kan skapa eutrofiering, med negativa effekter på lavar m.m.

***Skogsbevuxen myr (91D0)**

- Alla former av produktions-skogsbruk i eller i anslutning till objektet. Exempel på skogsbruksåtgärder är avverkningar, markberedning, dikning,

BEVARANDEPLAN

Datum
2015-12-17

Beteckning
511-30242-2012
SE0110197

dikesrensning, vägbyggen och annat som kan förändra hydrologin och hydrokemin negativt vilket leder till konsekvenser för vegetation samt torvbildning och torvnedbrytning.

- Ingrepp i kringliggande vattenytans hydrologi, eller förändrad vattenregim i ett vattendrag.
- Ökad våtdeposition av kväve, vilket kan förändra näringsstatusen och artsammansättningen i fältskiktet med minskat antal vitmossor och ökad andel gräs, buskar och träd.
- Kalkning, gödsling och/eller spridning av aska i livsmiljön ger förändringar på vegetationens artsammansättning.

Bevarandeåtgärder med tidsplan

Gällande regler

Enligt 7 kap 28 a § miljöbalken (MB) krävs tillstånd för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön eller störa utpekade arter i ett Natura 2000-område som har förtecknats enligt 7 kap 27 § MB. Tillstånd krävs inte för verksamheter och åtgärder som direkt hänger samman med eller är nödvändig för skötseln och förvaltningen av området. Alla Sveriges Natura 2000-områden utgör dessutom riksintressen (enligt 4 kap MB), vilka ska beaktas vid prövning av ärenden och planläggning.

Större delen av området är skyddat som naturreservat enligt 7 kap. MB. Det är flera naturreservat; Tornbergets naturreservat i Haninge kommun, Paradisets naturreservat i Huddinge kommun och Svartsjöns naturreservat i Haninge kommun beslutat av Länsstyrelsen.

Strandskydd gäller enligt 7 kap 13-18 §§ MB inom delar av Natura 2000-området. Inom strandskyddat område är viss typ av exploatering förbjuden, t.ex. uppförande av ny byggnad. Undantag från förbudet gäller t.ex. byggnader som behövs för de areella näringarna och som måste finnas inom strandskyddat område.

Delar av området omfattas av fågeldirektivet och är ett så kallat SPA-område, även det inom Natura 2000-nätverket. SPA-området heter Paradiset SE0110384 och har en egen bevarandeplan.

Behov av ytterligare reglering

För att säkerställa gynnsam bevarandestatus kan formellt skydd i någon form behöva utredas vidare för södra delen av området; Tornbergasjön med omgivning i Haningen kommun,

BEVARANDEPLANDatum
2015-12-17Beteckning
511-30242-2012
SE0110197**Förslag till skötselåtgärder**

Tabell 3. Förslag till skötselåtgärder utöver vad som gäller i skötselplaner för Hanveden. Åtgärder i kursiv är prioriterade.

Område/art	Åtgärd	Tidsplan
Myrsjöar (3160)	Utred konsekvenser av igenläggning av utloppsdiket från Ormputten.	
Öppna mossar och kärr (7140)	Ingen åtgärd.	
*Taiga (9010)	Ingen åtgärd.	
*Skogsbevuxen myr (91D0)	Ingen åtgärd.	

Bevarandestatus i dag

Tabell 4. Bevarandestatus hos ingående livsmiljöer och arter.

Livsmiljö/art	Bevarandestatus
Myrsjöar (3160)	Gynnsam. Ormputten ej gynnsam.
Öppna mossar och kärr (7140)	Gynnsam.
*Taiga (9010)	Gynnsam.
*Skogsbevuxen myr (91D0)	Gynnsam.

Inventeringar i området och andra referenser

Artdatabanken, lista med rödlistade arter, uttag 2007.

Ekologigruppen, 1994. *Naturen i Stockholms län - en utflyktsguide*.

Huddinge kommun, 2002. *Skötselplan för Paradisets naturreservat*.

Huddinge kommun, 2002. *Inrättande av Paradisets naturreservat – beslut om inrättande av naturreservat*.

Länsstyrelsen i AB län, 2011. *Beslut och skötselplan för Svartsjöns naturreservat. Remissversion*

Haninge kommun, 2010. *Beslut och skötselplan för Tornbergets naturreservat*.
Länsstyrelsen i Stockholms län 1996. *Naturkatalog för Huddinge och Haninge kommun*.

BEVARANDEPLAN

Datum
2015-12-17

Beteckning
511-30242-2012
SE0110197

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1983. *Naturvårdsprogram för Stockholms län*.
Länsstyrelsen i AB län, 1995. *Våtmarksinventering i Stockholms län*. Obj.10I 1F
01.

Skogsvårdsstyrelsen. *Nyckelbiotopsinventering*. 2004.

Stockholms läns landsting, 198. *Hanvedenprojektet*, delrapport.

Karta

Livsmiljöernas sifferkoder i kartan och dokumentet är korrekta liksom namnen i dokumentet. Livsmiljöernas namn i kartan kan dock vara felaktiga.

